

<https://doi.org/10.15407/econlaw.2020.03.052>

УДК

Р.С. КІРІН, д-р юрид. наук, доцент, провідний науковий співробітник

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ, Україна

 orcid.org/0000-0003-0089-4086

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МІСТА

Ключові слова: юридична відповідальність, екологічна безпека, місто, правопорушення, довкілля, екологічний моніторинг.

Проаналізовано особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері екологічної безпеки міста. Виявлено, що приписи екологічного та містобудівного законодавства, які встановлюють юридичну відповідальність, мають низький рівень кореспонденції із приписами адміністративного та кримінального законодавства. Обґрунтовано, що розглянуті діяння суб'єктів у складі кримінальних та адміністративних правопорушень проти довкілля безпосередньо чи опосередковано впливають на стан екологічної безпеки міста, наслідки яких можуть змінюватися за такими показниками: у часі; у просторі; за колом об'єктів впливу; за колом суб'єктів впливу; кількістю і вартістю; якістю; наявністю причинного зв'язку між протиправним діянням встановленого суб'єкта і фактом заподіяння шкоди.

Вступ. У наш час здатність людини перетворювати навколишній світ, за умов розумного використання, може принести всім народам можливість користуватися благами розвитку і підвищувати якість життя. Якщо ж ця здатність буде використовуватися неправильно або необдумано, вона може завдати невимовної шкоди людству і довкіллю. Ми бачимо в багатьох районах Землі все більше випадків, коли людина завдає шкоди:

- небезпечні рівні забруднення води, повітря, землі й живих організмів;
- серйозні та небажані порушення екологічного балансу біосфери;
- руйнування та виснаження непоновлюваних природних ресурсів і величезні вади у фізичному, розумовому й суспільному стані людини, у створеному людиною довкіллі, особливо у побутовому і робочому навколишньому середовищі [1].

Так констатувала Конференція Організації Об'єднаних Націй з проблем довкілля, провівши засідання в Стокгольмі з 5 до 16 червня 1972 р., ситуацію із середовищем, що оточило людину і яке вона власне й зробила таким. Тому, розглянувши необхідність у загальному під-

Цитування: Кірін Р.С. Особливості юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері екологічної безпеки міста. *Економіка та право*. 2020, № 3. С. 52—65. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2020.03.052>

ході та загальних принципах, які надихнуть народи світу та слугуватимуть їм керівництвом у справі збереження та поліпшення навколишнього середовища, Конференція проголосила, що людина має основне право на свободу, рівність та сприятливі умови життя в навколишньому середовищі, якість якого дає змогу вести гідне й успішне життя, і несе головну відповідальність за охорону та поліпшення навколишнього природного середовища (далі НПС) на благо нинішнього, а також майбутніх поколінь [1].

Законодавство України передбачило це право як одне з основних конституційних прав людини і громадянина, адже, згідно зі ст. 50 Конституції України, кожен має право на: а) безпечне для життя і здоров'я довкілля; б) відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Згідно зі ст. 293 Цивільного кодексу України (далі ЦК), право на безпечне для життя і здоров'я довкілля є особистим немайновим правом, яке забезпечує природне існування фізичної особи та полягає у тому, що:

1) фізична особа має право на: 1.1) безпечне для життя і здоров'я довкілля; 1.2) безпечні для неї продукти споживання (харчові продукти та предмети побуту); 1.3) достовірну інформацію про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту; 1.4) збирання та поширення цієї (екологічної) інформації; 1.5) вимогу щодо припинення шкідливої для довкілля діяльності; 1.6) належні, безпечні та здорові умови праці, проживання, навчання тощо.

2) діяльність фізичної та юридичної особи, що призводить до нищення, псування, забруднення довкілля (завдає шкоди довкіллю): 2.1) є незаконною; 2.2) може бути припинена за рішенням суду.

Одним із принципів Стокгольмської декларації (принцип 15) полягає у тому, що необхідно здійснювати планування населених пунктів та урбанізації, з тим щоб уникнути негативних наслідків для НПС і отримати максимальну користь від соціального і економічного розвитку.

Отже, актуальність питання правового забезпечення екологічної безпеки міст (урбо-екологічної безпеки) піднята не тільки на національному, а й на міжнародному рівні, тому безперечно вимагає адекватного наукового супроводження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема правового забезпечення екологічної безпеки міста, в силу своєї комплексності, традиційно носить міжгалузевий, і не тільки зовнішньо (екологічний, містобудівний, юридичний), а й внутрішньо (в межах однієї галузі знань) диференційований характер, оскільки наприклад, серед юридичних досліджень даної проблематики, окрім власне еколого-правових робіт, наявне широке коло праць представників адміністративно-правової галузі.

Так, в правовому аспекті екологічної шкоди В.Д. Басай (1996) досліджував відносини відшкодування шкоди, заподіяної екологічними правопорушеннями [2], А.В. Котелевець (2000) — питання правозастосовчої діяльності у галузі екології [3], відшкодування шкоди, заподіяної порушенням екологічних прав громадян — Л.П. Решетник (2005) [4]. На рівні докторської дисертації М.В. Краснова (2010), серед іншого, обґрунтувала необхідність подальшої кодифікації екологічного законодавства України та впровадження правових норм про запобіжні та відновлювальні заходи з метою запобігання та ліквідації екологічної шкоди, які доцільно систематизувати в спеціальному нормативному акті — Законі України про компенсацію шкоди за екологічним законодавством України [5].

У напрямку екологічно небезпечної діяльності Н.В. Барбашова (1999) присвятила свою дисертацію правовим проблемам зниження рівня екологічної небезпеки суб'єктів господарської діяльності, а також зробила акцент на соціально-правовій компоненті сторони поняття «екологічна безпека», запропонувавши семибальну шкалу рівнів екологічної небезпеки та ввівши поняття внутрішньої і зовнішньої небезпеки [6].

Л.О. Бондар (2002), розкриваючи правові засади здійснення екологічно небезпечної діяльності в Україні, запропонував, у тому числі, нове розмежування екологічно небезпечної та екологічно ризикованої діяльності, а також рекомендував поділяти екологічно небезпечну діяльність на чотири класи небезпеки й окреслив особливості правового режиму діяльності кожного класу [7].

Право екологічної безпеки, на думку Ю.А. Красної (2018), є регулятивно-охоронною підгалуззю, яка має комплексний характер, включає норми екологічного, природо-

ресурсного, земельного та інших ресурсних галузей права, які ґрунтуються на конституційному, цивільному, господарському, адміністративному та інших галузях права, зокрема на положеннях Конституції України про найвищі соціальні цінності і блага — НПС як інтегровану спільність, життя та здоров'я громадян у такому середовищі [8].

Окремо слід відзначити роботу Н.Л. Ільїної (2008), в якій досліджено правову природу, ознаки та юридичні поняття екологічної безпеки за умов планування та забудови міст України. На підставі дослідження практики застосування екологічного та містобудівного законодавства, авторкою розроблено організаційні засади правового механізму забезпечення безпеки у плануванні та забудові міст України, визначено особливості застосування еколого-правової відповідальності у містобудівній діяльності [9].

Вражає доробок досліджень екологічної проблематики, зроблений представниками адміністративного права. Хронологічно, в аспекті теми статті, він має такий вигляд:

1) І.А. Куян (2001) — наведено ознаки екологічного адміністративного правопорушення, запропоновано підходи, критерії та розроблено класифікацію екологічних правопорушень [10];

2) Л.П. Коваленко (2003) — досліджуються питання, що стосуються сутності, особливостей та видів заходів адміністративного примусу в галузі охорони природи; система та види адміністративних стягнень; причини й умови здійснення правопорушень у сфері екології [11];

3) К.А. Рябець (2007) — під управлінням охороною НПС авторка розуміє спрямування та керівництво діями з приводу забезпечення виконання норм і вимог природоохоронного законодавства, а для управління природокористуванням відповідно — природоресурсового законодавства [12];

4) В.А. Лазаренко (2010) — наведено визначення понять «екологічна безпека» й «адміністративно-правове регулювання екологічної безпеки», запропоновано нову класифікацію видів екологічної безпеки, рівнів її адміністративно-правового регулювання [13];

5) О.А. Улютіна (2011) — акцентується увага на тому, що адміністративна відповідальність у сфері охорони НПС та природокористуван-

ня є важливим складовим елементом правового забезпечення раціонального природокористування, відновлення екологічних об'єктів і охорони довкілля [14];

6) Н.М. Нестеренко (2011) — проаналізовано співвідношення понять «екологічна безпека», «екологічний правопорядок» як складових екологічної функції держави, досліджено адміністративно-правові засоби профілактики правопорушень у сфері екології та причини їх скоєння [15];

7) С.І. Москаленко (2011) — запропоновано шляхи вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері забезпечення екологічної безпеки, зокрема, створення кодифікованого акта — екологічного кодексу, акцентовано увагу на необхідності групування всіх складів проступків у досліджуваній сфері в окрему главу шляхом їх трансформування з КУпАП [16];

8) Є.М. Щербина (2012) — пропозиція прийняти Інструкцію щодо притягнення до відповідальності за адміністративні проступки, пов'язані з порушенням державних стандартів, норм і правил у сфері благоустрою населених пунктів (далі БНП) [17];

9) Л.А. Стоцька (2013) — досліджено напрямки удосконалення взаємодії правоохоронних органів і державної екологічної інспекції у сфері протидії правопорушенням у галузі екології [18];

10) О.Є. Смірнова (2013) — досліджено питання сутності, особливостей та реалізації механізму розгляду справ адміністративними судами, пов'язаних із захистом прав природокористувачів [19];

11) І.Г. Петрова (2014) — проаналізовано загальнотеоретичні проблеми адміністративної відповідальності юридичних осіб за правопорушення у сфері природокористування; розкрито елементи складу адміністративного правопорушення щодо порядку використання природних ресурсів [20];

12) С.В. Прудник (2018) — досліджено адміністративно-правові засоби забезпечення екологічної безпеки в Україні [21].

Зазначу, що це лише частина робіт, у яких різноманітні екологічні відносини та відносини екологічної безпеки досліджуються з позицій адміністративного права.

Не залишили поза увагою проблеми урбо-екологічної безпеки й представники інших галузей знань. Так, в дисертації по архітектурі

І.І. Устінова (2005), серед іншого, визначила принципи системної оцінки урбанізованих територій, екологічні засади їх зрівноваженого функціонування та сталого розвитку й обґрунтована заходи гармонізації еколого-містобудівного оточення [22]. Економіст Ю.М. Попова (2011) запропонувала напрями вдосконалення організаційно-економічного забезпечення розвитку міста, а також сучасні технології управління міським розвитком [23], а науковець з державного управління Г.Г. Іщенко (2009) розробив наукові та прикладні основи формування й функціонування механізмів державного регулювання природно-техногенної безпеки великих міст, методичні підходи до її аналізу та прогнозування [24].

Таким чином, обсяг та спектр досліджень урбоекологічних відносин в цілому та відносин урбоекологічної безпеки зокрема свідчать про їх надзвичайну науково-практичну актуальність. В той же час, окремі напрями в цій сфері мають достатній потенціал і потребу в подальших пошуках та розвитку наявних напрацювань.

Мета статті полягає в дослідженні й розкритті особливостей юридичної відповідальності за порушення законодавства у сфері екологічної безпеки міста на основі порівняльно-правового аналізу приписів екологічного, містобудівного, адміністративного, кримінального та цивільного законодавства щодо окремих видів урбоекологічних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. *Екологічне законодавство.* Одним з основних принципів охорони НПС, згідно зі ст. 3 Закону України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ «Про охорону навколишнього природного середовища» (далі Закон про охорону НПС), є поєднання заходів стимулювання і відповідальності у справі охорони НПС. Екологічні права громадян забезпечуються, у тому числі, й невідворотністю відповідальності за порушення законодавства про охорону НПС. За стан НПС на своїй території і в межах своєї компетенції, згідно із ст. 15 цього закону, несуть відповідальність місцеві ради, які: а) забезпечують реалізацію екологічної політики України, екологічних прав громадян; б) дають згоду на розміщення на своїй території підприємств, установ і організацій у порядку, визначеному законом; в) затверджують з урахуванням екологічних вимог проекти планування та забудови населених

пунктів, їх генеральні плани та схеми промислових вузлів; г) видають (переоформлюють, видають дублікати, анулюють) дозволи на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення у випадках, передбачених законом; д) затверджують місцеві екологічні програми; е) організовують вивчення НПС; є) створюють і визначають статус резервних, в тому числі й валютних, фондів для фінансування програм та інших заходів щодо охорони НПС; з) забезпечують інформування населення про стан НПС, функціонування місцевих екологічних автоматизованих інформаційно-аналітичних систем (далі АІАС); и) організують роботу по ліквідації екологічних наслідків аварій, залучають до цих робіт підприємства, установи та організації, незалежно від їх підпорядкування та форм власності, і громадян; і) приймають рішення про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду (далі ПЗФ) місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні; ї) здійснюють контроль за додержанням законодавства про охорону НПС.

Відповідно до ст. 68 зазначеного Закону порушення законодавства України про охорону НПС тягне за собою встановлену цим законом та іншим законодавством України дисциплінарну, адміністративну, цивільну і кримінальну відповідальність.

Відповідальність за порушення законодавства про охорону НПС несуть особи, винні у: а) порушенні прав громадян на екологічно безпечне НПС; б) порушенні норм екологічної безпеки; в) порушенні вимог законодавства про оцінку впливу на довкілля (далі ОВД), у тому числі поданні завідомо неправдивого звіту з ОВД чи висновку з ОВД; г) неврахуванні у встановленому порядку результатів ОВД та невиконанні екологічних умов, визначених у висновку з ОВД; е) порушенні екологічних вимог при проектуванні, розміщенні, будівництві, реконструкції, введенні в дію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів; є) допущенні наднормативних, аварійних і залпових викидів і скидів забруднюючих речовин та інших шкідливих впливів на НПС; ж) перевищенні лімітів та порушенні інших вимог використання природних ресурсів; з) самовільному спеціальному використанні природних ресурсів; і) невжитті заходів щодо поперед-

ження та ліквідації екологічних наслідків аварій та іншого шкідливого впливу на НПС; і) невиконанні розпоряджень органів, які здійснюють державний контроль у галузі охорони НПС, та вчиненні опору їх представникам; й) порушенні природоохоронних вимог при зберіганні, транспортуванні, використанні, знешкодженні та захороненні хімічних засобів захисту рослин, мінеральних добрив, токсичних радіоактивних речовин та відходів; к) невиконанні вимог охорони територій та об'єктів ПЗФ та інших територій, що підлягають особливій охороні, видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України; л) відмові від надання своєчасної, повної та достовірної інформації про стан НПС, а також про джерела забруднення, у приховуванні випадків аварійного забруднення НПС або фальсифікації відомостей про стан екологічної обстановки чи захворюваності населення; м) пониженні честі і гідності працівників, які здійснюють контроль в галузі охорони НПС, посяганні на їх життя і здоров'я; н) порушенні природоохоронних вимог під час провадження діяльності, пов'язаної з поводженням з генетично модифікованими організмами; о) порушенні вимог законодавства України при здійсненні стратегічної екологічної оцінки.

Законодавством України може бути встановлено відповідальність і за інші порушення законодавства про охорону НПС.

Містобудівне законодавство. Відповідно до ст. 25 Закону України від 16.11.1992 № 2780-XII «Про основи містобудування» за порушення містобудівного законодавства несуть відповідальність, передбачену законом, особи, винні у: недотриманні державних стандартів, норм і правил при проектуванні і будівництві; проектуванні об'єктів з порушенням затвердженої у встановленому порядку містобудівної документації; виконанні будівельних чи реставраційних робіт без дозволу та затвердженого у встановленому порядку проекту або з відхиленням від нього; самовільній зміні архітектурного вигляду споруди в процесі експлуатації; недотриманні екологічних і санітарно-гігієнічних вимог, встановлених законодавством при проектуванні, розміщенні та будівництві об'єктів; прийнятті в експлуатацію об'єктів, зведених з порушенням законодавства, державних стандартів, норм і правил; наданні інформації, що не відповідає дійсності, про умо-

ви проектування і будівництва, чи у необгрунтованій відмові надати таку інформацію.

Законами може бути встановлено відповідальність і за інші види порушень містобудівного законодавства. Спори з питань містобудування вирішуються радами у межах їх повноважень, а також судом відповідно до законодавства.

До відповідальності за порушення законодавства у сфері БНП, згідно зі ст. 42 Закону України від 06.09.2005 № 2807-IV «Про благоустрій населених пунктів» притягаються особи, винні у: 1) порушенні встановлених державних стандартів, норм і правил у сфері БНП; 2) проектуванні об'єктів БНП з порушенням затвердженої в установленому законодавством порядку містобудівної документації та державних будівельних норм; 3) порушенні встановлених законодавством екологічних, санітарно-гігієнічних вимог та санітарних норм під час проектування, розміщення, будівництва та експлуатації об'єктів благоустрою; 4) порушенні правил благоустрою територій населених пунктів; 5) порушенні режиму використання і охорони територій та об'єктів рекреаційного призначення; 6) самовільному зайнятті території (частини території) об'єкта БНП; 7) пошкодженні (руйнуванні чи псуванні) вулично-дорожньої мережі, інших об'єктів БНП; 8) знищенні або пошкодженні зелених насаджень чи інших об'єктів озеленення населених пунктів, крім випадків, передбачених ст. 28 вказаного Закону; 9) забрудненні (засміченні) території населеного пункту; 10) неналежному утриманні об'єктів благоустрою, зокрема покриття доріг, тротуарів, освітлення територій населених пунктів тощо.

Законом може бути встановлена відповідальність і за інші види правопорушень у сфері БНП.

Адміністративне законодавство. В Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі КпАП) закріплено кілька складів правопорушень, що передбачають відповідальність громадян та посадових осіб за порушення екологічної безпеки. Їх систематизація дозволила виокремити наступні групи (галузі) адміністративних правопорушень:

1) в галузі охорони праці і здоров'я населення — порушення вимог режиму радіаційної безпеки в місцевостях, що зазнали радіоактивного забруднення (ст. 46-1);

2) у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спад-

щини: 2.1) введення в експлуатацію виробничих об'єктів без обладнання, що запобігає шкідливому впливу на ліси (ст. 71); 2.2) самовільне випалювання рослинності або її залишків (ст. 77-1); 2.3) порушення порядку здійснення викиду забруднюючих речовин в атмосферу або впливу на неї фізичних та біологічних факторів (ст. 78); 2.4) порушення порядку здійснення діяльності, спрямованої на штучні зміни стану атмосфери та атмосферних явищ (ст. 78-1); 2.5) недодержання вимог щодо охорони атмосферного повітря при введенні в експлуатацію і експлуатації підприємств і споруд (ст. 79); 2.6) порушення вимог щодо поводження з відходами під час їх збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, знешкодження, видалення або захоронення (ст. 82); 2.7) приховування, перекручення або відмову від надання повної та достовірної інформації за запитами посадових осіб та зверненнями громадян та їх об'єднань щодо безпеки утворення відходів та поводження з ними (ст. 82-3); 2.8) змішування чи захоронення відходів, для утилізації яких в Україні існує відповідна технологія, без спеціального дозволу (ст. 82-4); 2.9) захоронення неперероблених (необроблених) побутових відходів (ст. 82-8); 2.10) невиконання правил і норм у процесі створення, виробництва, зберігання, транспортування, використання, знешкодження, ліквідації, захоронення мікроорганізмів, біологічно активних речовин та інших продуктів біотехнологій (ст. 90-1); 2.11) порушення правил охорони та використання територій та об'єктів ПЗФ (ст. 91); 2.12) невиконання вимог екологічної безпеки у процесі впровадження відкриттів, винаходів, корисних моделей, промислових зразків, раціоналізаторських пропозицій, нової техніки, технологій і систем, речовин і матеріалів (ст. 91-1); 2.13) перевищення лімітів та нормативів використання природних ресурсів (ст. 91-2); 2.14) приховування перевищення встановлених лімітів на обсяги утворення та розміщення відходів (ст. 91-3); 2.15) порушення вимог законодавства у сфері ОВД (ст. 91-5); 2.16) порушення вимог законодавства про охорону культурної спадщини (ст. 92);

3) в промисловості, будівництві та у сфері використання паливно-енергетичних ресурсів: 3.1) порушення вимог законодавчих та інших нормативних актів з безпечного ведення робіт

у галузях промисловості (ст. 93); 3.2) порушення правил і норм ядерної та радіаційної безпеки (ст. 95); 3.3) порушення вимог законодавства, будівельних норм, державних стандартів і правил під час будівництва (ст. 96); 3.4) порушення законодавства під час планування і забудови територій (ст. 96-1);

4) в галузі житлових прав громадян, житлово-комунального господарства та благоустрою: 4.1) порушення правил користування жилими будинками і жилими приміщеннями (ст. 150); 4.2) порушення державних стандартів, норм і правил у сфері БНП, правил благоустрою територій населених пунктів (ст. 152); 4.3) знищення або пошкодження зелених насаджень або інших об'єктів озеленення в межах населених пунктів та за їх межами, що не віднесені до лісового фонду (ст. 153);

5) що посягають на встановлений порядок управління: 5.1) невиконання законних розпоряджень чи приписів посадових осіб органів, які здійснюють державний контроль у галузі охорони НПС, використання природних ресурсів, радіаційної безпеки або охорону природних ресурсів (ст. 188-5); 5.2) невиконання законних вимог посадових осіб центрального органу виконавчої влади (далі ЦОВВ), що реалізує державну політику з питань цивільного захисту, нагляду та контролю за станом захисту територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру (ст. 188-16); 5.3) невиконання законних вимог (приписів) посадових осіб органів державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки (ст. 188-18); 5.4) невиконання законних вимог посадових осіб органів охорони культурної спадщини (ст. 188-33); 5.5) невиконання законних вимог (приписів) посадових осіб органів державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду (ст. 188-33) тощо.

Кримінальне законодавство. У розділі VIII Особливої частини Кримінального кодексу України (далі КК) передбачена кримінальна відповідальність за злочини проти довкілля, в якому вказано основні моменти боротьби з екологічними злочинами, наведено найнебезпечніші кримінальні правопорушення у галузі екологічної безпеки. Насамперед, кримінальна відповідальність передбачена за злочини у сфері екологічної безпеки проти:

1) довкілля: 1.1) порушення правил екологічної безпеки (ст. 236); 1.2) нежиття заходів

щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237); 1.3) приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення (ст. 238); 1.4) проектування чи експлуатацію споруд без систем захисту довкілля (ст. 253);

2) безпеки виробництва: 2.1) порушення правил безпеки під час використання робіт з підвищеною небезпекою (ст. 272); 2.2) порушення правил ядерної або радіаційної безпеки (ст. 274); 2.3) порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд (ст. 275);

3) здоров'я населення — заготівлю, перероблення або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції (ст. 327);

4) миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку — екоцид (масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу (ст. 441)).

Також слід мати на увазі, що не є злочином діяння (дія або бездіяльність), яке заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, якщо це діяння було вчинене в умовах виправданого ризику для досягнення значної суспільно корисної мети. Ризик визнається виправданим за таких умов:

а) мету, що була поставлена, не можна було досягти в даній обстановці дією (бездіяльністю), не поєднаною з ризиком;

б) особа, яка допустила ризик, обґрунтовано розраховувала, що вжиті нею заходи є достатніми для відвернення шкоди правоохоронюваним інтересам.

Але ризик не визнається виправданим, якщо він завідомо створював загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи інших надзвичайних подій.

Цивільне законодавство. Під час аналізу приписів ЦК треба враховувати, окрім вищезгаданих положень, також і застереження, відповідно до якого положення цього кодексу застосовуються до врегулювання відносин, які виникають у сферах використання природних ресурсів та охорони довкілля, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства.

Так, законом про охорону НПС (ст. 68) передбачено, що підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані відшкоду-

вати шкоду, заподіяну ними внаслідок порушення законодавства про охорону НПС, в порядку та розмірах, встановлених законодавством України.

Важливо також враховувати, що застосування заходів до притягнення порушника до будь-якого виду відповідальності закріпленого ст. 68 не звільняє винних від компенсації шкоди, заподіяної забрудненням НПС та погіршенням якості природних ресурсів. Незаконно добути в природі ресурси та виготовлена з них продукція підлягають безоплатному вилученню, а знаряддя правопорушення — конфіскації.

Аналогічне положення містить й закон про БНП (ст. 42), згідно з яким притягнення осіб, винних у порушенні законодавства у сфері БНП, до відповідальності, передбаченої законом, не звільняє їх від обов'язку відшкодування шкоди, завданої внаслідок порушення вимог цього законодавства. Шкода, завдана внаслідок порушення законодавства з питань БНП, підлягає компенсації, як правило, у повному обсязі без застосування норм зниження розміру стягнення незалежно від сплати збору за забруднення НПС та погіршення якості природних ресурсів у розмірах, які визначаються на підставі затверджених у встановленому порядку такс, методик, розрахунків щодо обрахування шкоди. Відсутність таких такс, методик, розрахунків не може бути підставою для відмови у відшкодуванні шкоди. У такому разі шкода компенсується за фактичними витратами, затвердженими в установленому порядку рішенням органу місцевого самоврядування (далі ОМС), на облаштування одного квадратного метра території міста або базової вартості одного квадратного метра землі на відновлення порушеного стану об'єкта благоустрою або довкілля.

Отже, незалежно від притягнення винних осіб до адміністративної або кримінальної відповідальності вони повинні нести цивільно-правову відповідальність у разі заподіяння шкоди НПС або здоров'ю громадян. Цивільно-правова відповідальність передбачає обов'язок юридичних та фізичних осіб відшкодувати шкоду, заподіяну ними внаслідок порушення нормативів, вимог та норм екологічної безпеки, тобто покладає на винних осіб майнові або інші зобов'язання. Застосування цивільного відповідальності за порушення екологічного законодавства у сфері екологічної без-

пеки передбачено у ст. 69 закону про охорону НПС, в якій зазначено, що шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону НПС, підлягає компенсації у повному обсязі.

Судова практика. У роз'ясненні Вищого арбітражного суду від 27.06.2001 № 02-5/744 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища» зазначені вже згадувані положення, відповідно до яких шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону НПС, повинна відшкодовуватись у розмірах, які визначаються на підставі затверджених у встановленому порядку такс і методик обрахування розмірів шкоди, що діють на час здійснення порушення або, у разі неможливості встановлення часу здійснення порушення, — на час його виявлення. Відсутність таких такс або методик не може бути підставою для відмови у відшкодуванні шкоди. У такому випадку шкода компенсується за фактичними витратами на відновлення порушеного стану НПС з урахуванням завданих збитків, у тому числі неодержаних доходів, тобто загальними правилами природоохоронного законодавства і ст. 440, 453 Цивільного кодексу Української РСР (зараз — ст. 1166, 1192 ЦК). Вирішуючи спір про відшкодування шкоди, заподіяної НПС, господарському суду слід виходити з презумпції вини правопорушника (ст. 440, 453 Цивільного кодексу Української РСР, зараз — ст. 1166, 1173—1175 ЦК). Отже позивач не повинен доводити наявності вини відповідача у заподіянні шкоди НПС, навпаки, відповідач повинен довести, що у діях його працівників відсутня вина у заподіянні шкоди.

А у постанові Верховного Суду України від 10.12.2004 № 17 «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» наголошується на тому, що оскільки більшість статей, якими передбачено відповідальність за злочини й адміністративні правопорушення проти довкілля, є бланкетними, судам потрібно ретельно з'ясувати, яким саме законодавством регулюються правовідносини, пов'язані з використанням та охороною відповідного природного ресурсу (землі, надр, вод, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу тощо).

Європейське законодавство. Цікавими для врахування та детальнішого аналізу уявляються положення Директиви 2004/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21.04.2004 «Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди» [25], якими акцентовано увагу на певні особливості, згідно із якими наслідки не всіх різновидів завданої навколишньому середовищу шкоди можуть бути ліквідовані в рамках режиму відповідальності. Для функціонування останнього необхідно мати:

1) одного або численних забруднювачів, що можуть бути встановленими;

2) конкретну шкоду, що піддається кількісному визначенню;

3) встановлений причинний зв'язок між шкодою та встановленими забруднювачами.

У зв'язку з цим, відповідальність не є належним інструментом по відношенню до забруднення, що має розповсюджений та дифузний характер, для якої неможливо встановити зв'язок між негативними наслідками для навколишнього середовища та дією або невдалою дією певних індивідуальних учасників.

Забезпечення поетапного приведення законодавства України у відповідність до законодавства ЄС, згідно з до Концепцією реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони НПС (див.: розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.05.2017 № 616-р «Про схвалення Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища»), здійснюється, у тому числі, шляхом запровадження автоматизованої системи моніторингу якості атмосферного повітря для зон і агломерацій, де рівень забруднення перевищує граничну / цільову величину, відповідно до Директиви 2008/50/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21.05.2008 про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи, а також організації здійснення автоматизованого контролю за промисловим і хімічним забрудненням.

У рамках дерегуляції передбачалося забезпечити функціонування автоматизованого єдиного державного кадастру природних ресурсів та реєстру об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку.

Тобто очевидно, що для з'ясування особливостей юридичної відповідальності за екологічні правопорушення надзвичайну актуальність набувають дослідження еколого-моніторингових відносин, засади правового регулювання яких закладені у ст. 22 Закону про охорону НПС. Проте, як свідчить хід виконання заходів еколого-наглядової Концепції, вона залишається черговим декларативним документом, адже навіть внесення зміни до законодавства щодо удосконалення системи здійснення нагляду (контролю), організації проведення моніторингу стану НПС, забезпечення функціонування загальнодержавної екологічної АІАС, доступу до екологічної інформації, яке передбачалося на другому етапі 2018 р., не виконано. І це при тому, що з кінця 2002 р. створення та функціонування мережі загальнодержавної екологічної АІАС забезпечення доступу до екологічної інформації визнано на законодавчому рівні однією з гарантій забезпечення екологічних прав громадян (ст. 10).

Залишається сподіватися, що еколого-інформаційна Концепція [30] матиме дієвіший вплив на вдосконалення системи урбоекологічної безпеки, адже розвиток телекомунікаційних технологій, глобальних інформаційних мереж та автоматизація технологій отримання, обробки, представлення візуалізації даних спричинили високий рівень очікувань громадян на доступ до екологічної інформації про стан НПС, наявні екологічні ризики / загрози для безпечної життєдіяльності, екологічну перспективу в електронному вигляді, вимогу модернізації державного управління, прозорості та відкритості діяльності органів державної влади та ОМС у сфері охорони НПС, у тому числі раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, впровадження сучасних електронних форм взаємодії та залучення громадян до прийняття управлінських рішень.

Важливу роль у дослідженні відносин екологічної безпеки посідає фактор її рівності. Якщо його, як правило виділяють на державному рівні (загальнодержавний, регіональний, місцевий (локальний)), то цілком логічно використовувати аналогічний підхід й до рівня конкретного міста, диференціюючи в ньому відповідні об'єкти за ступенем впливу на екологічну ситуацію як на певній міській території так і в межах міста загалом.

Наприклад, Цзян Мінджун розглядає екологічну безпеку через три складові категорії:

1) природна екологічна безпека (*nature eco-safety*), обумовлена астрономічними і геологічними чинниками, в тому числі — виверження вулканів, землетруси, урагани, цунамі, аномальні (екстремальні) погодні явища;

2) безпека екосистеми (*ecosystem safety*), яка включає в себе безпеку системи лісового господарства, безпеку морської системи, безпеку заболоченої території і безпеку мікробіологічної екосистеми;

3) національна екологічна безпека (*national eco-safety*), що включає в себе продовольчу безпеку, охорону водних ресурсів, безпеку навколишнього середовища, видову безпеку, безпеку життєдіяльності, безпеку міста, ядерну та радіаційну безпеку, безпеку природної спадщини, ресурсну безпеку і сталий розвиток [26].

В аспекті рівності моніторингу стану НПС слід зазначити, що відповідно до ст. 15 Закону про охорону НПС місцеві ради несуть відповідальність за стан НПС на своїй території і в межах своєї компетенції, серед іншого, забезпечують інформування населення про стан НПС, функціонування місцевих екологічних АІАС. Водночас до компетенції ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері охорони НПС (зараз Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України), належить організація моніторингу НПС, створення і забезпечення роботи мережі загальнодержавної екологічної АІАС забезпечення доступу до екологічної інформації, положення про яку затверджується Кабінетом Міністрів України (ст. 20 Закону України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ «Про охорону навколишнього природного середовища»). Натомість у відповідному урядовому Положенні про державну систему моніторингу довкілля, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 30.03.1998 № 391, ні про яку АІАС взагалі не йдеться.

Ще одна, еколого-моніторингова Концепція Державної програми проведення моніторингу навколишнього природного середовища, затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31.12.2004 № 992-р, передбачає проведення робіт у рамках державної, регіональних і галузевих програм моніторингу довкілля. Акцентується увага на необхідності створення єдиної автоматизованої підсистеми збирання, оброблення, аналізу і

зберігання даних з метою забезпечення інтеграції інформаційних ресурсів та взаємодії суб'єктів системи моніторингу.

Нарешті, на рівні Державної цільової еколого-моніторингової програми (Державна цільова екологічна програма проведення моніторингу навколишнього природного середовища, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 № 1376) зазначено, що технічне забезпечення єдиної мережі спостережень визначає її загальний рівень, тому передбачається системне постійне оновлення засобів вимірювальної техніки та обладнання служб спостережень, зокрема проведення аналізу та розроблення рекомендацій, впровадження багатофункціональних приладів, створення автоматизованих постів спостережень та уніфікація засобів вимірювальної техніки.

Власне діяльність із запровадження та обслуговування функціонування державної системи моніторингу НПС, автоматизованих геоінформаційних систем та приладів, у тому числі впровадження технологій дистанційного зондування Землі із застосуванням засобів автоматизації та геоінформаційних систем, згідно із урядовою постановою, що прийнята відповідно до ст. 17 Закону про охорону НПС, віднесена до видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів (див. постанову Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 № 1147 «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів»).

1. Таким чином, не зважаючи на те, що в Україні питання захисту довкілля регулюють понад 40 законів та сотні підзаконних нормативно-правових актів, система відповідальності за екологічні правопорушення, забезпечення дотримання екологічних прав людини залишається слабкою та неефективною. Низькі екологічні податки не сприяють реалізації принципу «забруднювач платить», а кошти екологічного податку лише на 45 % спрямовуються на природоохоронні заходи (див. постанову Верховної Ради України від 14.01.2020 № 457-IX «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років»).

Перспективи. На початку XXI ст. світовою спільнотою визнано, що зміна клімату є однією з основних проблем світового розвитку з потенційно серйозними загрозами для глобальної економіки та міжнародної безпеки

внаслідок підвищення прямих і опосередкованих ризиків, пов'язаних з енергетичною безпекою, забезпеченням продовольством і питною водою, стабільним існуванням екосистем, ризиками для здоров'я і життя людей.

Парламент України, визначаючи пріоритети екологічної політики на 2020—2024 рр, наголосив на наступному: а) пріоритетом на сьогодні є забезпечення раціонального та ефективного природокористування та збільшення відповідальності за порушення законодавства у цій сфері; б) є необхідність стимулювати проведення заходів з екологічної модернізації підприємств та посилити відповідальність підприємств за забруднення НПС; в) Кабінету Міністрів України прискорити спільно з ЦОВВ розроблення і внесення на розгляд Верховної Ради України законопроектів щодо: посилення відповідальності підприємств за проведення заходів з екологічної модернізації; природоохоронного нагляду та державного моніторингу НПС, зокрема, про державний екологічний контроль, удосконалення Закону України «Про охорону атмосферного повітря», у тому числі щодо запровадження обов'язкових автоматизованих систем контролю викидів забруднювальних речовин; г) місцевим органам виконавчої влади — вжити заходів щодо співпраці з органами державного екологічного контролю, налагодження екологічного моніторингу, забезпечення притягнення до відповідальності порушників природоохоронного законодавства та його вимог до природокористування; д) Міністерству захисту довкілля і природних ресурсів — спільно з ЦОВВ, діяльність яких спрямовується і координується цим міністерством — вжити заходів щодо впровадження в експлуатацію спеціалізованого порталу цифрових природоохоронних і природно-ресурсних послуг і державних екологічних реєстрів загальнодержавної автоматизованої системи «Відкрите довкілля», у тому числі щодо реєстрів викидів і перенесення забруднювачів.

Висновки. 1. Встановлено, що наукові позиції, які охоплюють проблеми правового регулювання екологічної безпеки як предмета дослідження, за критерієм обсягу основного спрямування тематики, поділяються на такі сфери: загальна екологічна безпека (загальна складова першого рівня); екологічна безпека окремих природних ресурсів, об'єктів, територій, діяльності (родова складова першого рівня);

загальна екологічна безпека міста (загальна складова другого рівня); екологічна безпека певних видів міських природних ресурсів, об'єктів, територій, діяльності у місті (родова складова другого рівня); екологічна безпека конкретного ресурсу, об'єкту, території, діяльності (безпосередня складова другого рівня).

2. Виявлено, що приписи екологічного та містобудівного законодавства, які встановлюють юридичну відповідальність мають низький рівень кореспонденції із приписами адміністративного та кримінального законодавства. Цей рівень характеризується такими видами зв'язку: а) склади правопорушень тотожні; б) склади правопорушень диференційовані по частинах однієї статті; в) склади правопорушень об'єднані в одну статтю; г) склади правопорушень мають іншу сукупність передбачених законом ознак; д) склади правопорушень відсутні.

Тому, виходячи з наявного факту переваги в обсязі урбаністичного правового регулювання екологічних відносин над еколого-правовим регулюванням урбаністичних відносин, вбачається обґрунтованішим, у процесі розробки проєктів відповідних кодифікованих актів, вміщення блоку відносин екологічної безпеки міста саме у Містобудівному кодексі, ніж включення урбаністичного блоку в Екологічний кодекс [27, с. 460—464.].

3. Обґрунтовано, що розглянуті діяння суб'єктів у складах кримінальних та адміністративних правопорушень проти довкілля безпосередньо чи опосередковано впливають на стан екологічної безпеки міста, наслідки яких можуть змінюватися за такими показниками: у часі (одразу чи поступово); у просторі (площа території, екологічна унікальність, належність до ПЗФ чи іншого об'єкта загальнодержавного значення); за колом об'єктів впливу (людина, довкілля, матеріальні цінності тощо); за колом суб'єктів впливу (один чи кілька забруднювачів, що можуть бути встановленими); кількістю і вартістю (конкретна шкода, що піддається кількісному грошовому визначенню); якістю (шкода в межах допустимих норм чи поза ними); наявністю причинного зв'язку між протиправним діянням встановленого суб'єкта і фактом заподіяння шкоди об'єкту НПС (чи не зумовлені шкідливі наслідки факторами, що не залежали від волі забруднювача (стихійне лихо, пожежа тощо)); відповідальність за правопорушення проти

довкілля настає і в тому разі, коли відповідні дії були вчинені у зв'язку з виробничою або іншою діяльністю.

4. Аргументовано, що міста мають визначені закономірності розвитку й функціонування, в яких відображаються економічні, соціальні, політичні, екологічні та господарські процеси, що відбуваються у суспільстві і в тій чи іншій мірі обумовлюють їх екологічний стан. Основними джерелами урбоекологічної інформації є дані моніторингу довкілля, кадастрів природних ресурсів, реєстри, автоматизовані бази даних, архіви, а також довідки, що видаються уповноваженими на те органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, окремими посадовими особами. Натомість підзаконний рівень забезпечення локального (місцевого, міського) екологічного моніторингу в Україні практично відсутній, а механізм притягнення місцевих рад до відповідальності за стан НПС на своїй території недосконалий.

5. Встановлено, що загальна схема причинного зв'язку екологічного правопорушення «діяння — результат» має варіативність, яка може проявлятися у вигляді ланок виду: «екологічно небезпечні діяння — потенційна загроза об'єкту», «потенційна загроза — реальна загроза об'єкту», «реальна загроза — небезпечний стан об'єкта», «небезпечний стан — заподіяння екологічної матеріальної шкоди». Реалізація ланки рівня «заподіяння шкоди — юридична відповідальність» також супроводжується певними особливостями: «заподіяння шкоди — відшкодування заподіяної шкоди», «заподіяння шкоди — наявність договору екологічного страхування», «заподіяння шкоди — розробка і застосування суб'єктами в діяльності запобіжних заходів щодо виникнення загроз екологічній безпеці».

6. Запропоновано розглядати екологічно небезпечне діяння як частину складу екологічного правопорушення, що включає сукупність дій, рішень, актів бездіяльності суб'єкта (невтручання, протидія або незапобігання дії інших сил), здійснення, приведення в дію або допущення дії (створення можливості для приведення в дію чи її допущення) сил, закономірностей природи та інших непідвладних суб'єкту сил, явищ і процесів, а також дії, що не мають адміністративно чи кримінально-правової оцінки.

7. Запропоновано розглядати найоптимальнішою стратегією розвитку великих міст за критеріями екологічної безпеки, по-перше, аналіз варіантів розвитку тієї чи іншої екологічної ситуації на території міста, по-друге, ухвалення зважених екологозначущих рішень, які б мінімізували недоліки в управлінні і, по-третє, аналіз нової урбоекологічної ситуації та нове коригування управлінських рішень. Сценарний підхід до пошуку стратегій управління екологічною ситуацією міста, як показує світова практика, завжди виявлявся над-

звичайно наочним і продуктивним. В свою чергу, для реалізації ефективного екологічного прогнозування та управління необхідне застосування найсучасніших, адаптованих до місцевих умов інформаційно-комп'ютерних технологій, які б забезпечували розподілену роботу різних рівнів управління, спільний аналіз будь-якої ситуації, що виникла або може виникнути в місті, й ухвалення рішень, прозорих для контролю усіма суб'єктами управлінських та моніторингових відносин, у тому числі й громадськими.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Декларація Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем оточуючого людину середовища: Міжнародний документ ООН від 16.06.1972. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454#Text (дата звернення: 10.06.2020).
2. Басай В.Д. Відшкодування шкоди, заподіяної екологічними правопорушеннями: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Львівський держ. ун-т ім. І.Франка. Львів, 1996. 23 с.
3. Котелевець А.В. Актуальні питання правозастосовчої діяльності у галузі екології: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2000. 19 с.
4. Решетник Л.П. Відшкодування шкоди, заподіяної порушенням екологічних прав громадян: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2005. 20 с.
5. Краснова М.В. Проблеми компенсації шкоди за екологічним законодавством України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.06. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2010. 34 с.
6. Барбашова Н.В. Правове забезпечення екологічної безпеки в процесі господарської діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 1999. 18 с.
7. Бондар Л.О. Правові засади здійснення екологічно небезпечної діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2002. 20 с.
8. Краснова Ю.А. Право екологічної безпеки в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.06. НАН України. Інститут економіко-правових досліджень. Київ, 2018. 31 с.
9. Ільїна Н.Л. Організаційно-правові засади забезпечення екологічної безпеки у плануванні та забудові міст України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2008. 20 с.
10. Куян І.А. Адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2001. 18 с.
11. Коваленко Л.П. Адміністративно-правові заходи охорони навколишнього природного середовища: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2003. 18 с.
12. Рябець К.А. Адміністративно-правове регулювання екологічної діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2007. 18 с.
13. Лазаренко В.А. Адміністративно-правове регулювання екологічної безпеки в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Держ. НДІ МВС України. Київ, 2010. 20 с.
14. Улютіна О.А. Адміністративно-правові засади охорони навколишнього природного середовища та природокористування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2011. 19 с.
15. Нестеренко Н.М. Адміністративно-правові засади реалізації екологічної функції держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2011. 20 с.
16. Москаленко С.І. Адміністративно-правове регулювання в сфері екологічної безпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2011. 20 с.
17. Щербина Є.М. Адміністративна відповідальність за порушення державних стандартів, норм і правил у сфері благоустрою населених пунктів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Міжнар. ун-т бізнесу та права. Херсон, 2012. 20 с.
18. Стоцька Л.А. Організаційно-правові основи взаємодії правоохоронних органів і державної екологічної інспекції у сфері протидії правопорушенням у галузі екології: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2013. 21 с.
19. Смірнова О.Є. Захист прав природокористувачів судами адміністративної юстиції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2013. 21 с.

20. Петрова І.Г. Адміністративна відповідальність юридичних осіб у сфері охорони та використання природних ресурсів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2014. 20 с.
21. Прудник С.В. Адміністративно-правові засоби забезпечення екологічної безпеки в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Донец. юрид. ін-т МВС України. Кривий Ріг, 2018. 16 с.
22. Устінова І.І. Еколого-містобудівне обґрунтування сталого розвитку урбанізованих територій України: автореф. дис. ... канд. архіт.: 18.00.04. Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. К., 2005. 19 с.
23. Попова Ю. М. Формування механізму забезпечення сталого розвитку міста: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.05. Полтав. нац. техн. ун-т ім. Ю. Кондратюка. Полтава, 2011. 19 с.
24. Іщенко Г.Г. Механізми державного регулювання природно-техногенної безпеки великих міст: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2009. 20 с.
25. Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди: Директива 2004/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21.04.2004. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2004. L143. С. 56.
26. Jiang M. Ecological Safety Research [An electronic resource]. URL: <http://www.iesco-iesco.org/Writable/Resource/books/b-pdf/research-zh.pdf> (last accessed: 20.06.2020).
27. Кірін Р.С. Правове забезпечення екологічної безпеки міста. Адміністративно-територіальні vs економічно-просторові кордони регіонів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19—20 березня 2020 р.). Київ: КНЕУ, 2020. 568 с.

Надійшла 27.06.2020

REFERENCES

1. Deklaratsiia Konferentsii Orhanizatsii Obiednanykh Natsii z problem otchuiuchoho liudynu seredovyscha: Mizhnarodnyi dokument OON vid 16.06.1972. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454#Text [in Ukrainian].
2. Basai V.D. Vidshkoduvannia shkody, zapodiianoi ekolohichnymy pravoporushenniamy: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.06. Lvivskiy derzh. un-t im. I.Franka. Lviv, 1996. 23 p. [in Ukrainian].
3. Kotelevets A.V. Aktualni pytannia pravozastosovchoi diialnosti u haluzi ekolohii : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.06. Nats. yuryd. akademiia Ukrainy im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv, 2000. 19 p. [in Ukrainian].
4. Reshetnyk L.P. Vidshkoduvannia shkody, zapodiianoi porushenniam ekolohichnykh prav hromadian : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.06. Nats. yuryd. akademiia Ukrainy im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv, 2005. 20 p. [in Ukrainian].
5. Krasnova M.V. Problemy kompensatsii shkody za ekolohichnym zakonodavstvom Ukrainy: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.06. Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. K., 2010. 34 p. [in Ukrainian].
6. Barbashova N.V. Pravove zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky v protsesi hospodarskoi diialnosti: avtoref. dys... kand. yuryd. nauk: 12.00.06. NAN Ukrainy. In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho. Kyiv, 1999. 18 p. [in Ukrainian].
7. Bondar L.O. Pravovi zasady zdiisnennia ekolohichno nebezpechnoi diialnosti v Ukraini: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.06. Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. K., 2002. 20 p. [in Ukrainian].
8. Krasnova Yu.A. Pravo ekolohichnoi bezpeky v Ukraini: avtoref. dys. ... dokt. yuryd. nauk: 12.00.06. NAN Ukrainy. Instytut ekonomiko-pravovykh doslidzhen. Kyiv, 2018. 31 p. [in Ukrainian].
9. Iliina N.L. Orhanizatsiino-pravovi zasady zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky u planuvanni ta zabudovi mist Ukrainy: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.06. Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. Kyiv, 2008. 20 p. [in Ukrainian].
10. Kuian I.A. Administratyvna vidpovidalnist za ekolohichni pravoporushennia: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07. NAN Ukrainy. In-t derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho. Kyiv, 2001. 18 p. [in Ukrainian].
11. Kovalenko L.P. Administratyvno-pravovi zakhody okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07. Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv, 2003. 18 p. [in Ukrainian].
12. Riabets K.A. Administratyvno-pravove rehuliuвання ekolohichnoi diialnosti: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07. Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy. Kyiv, 2007. 18 p. [in Ukrainian].
13. Lazarenko V.A. Administratyvno-pravove rehuliuвання ekolohichnoi bezpeky v Ukraini: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07. Derzh. NDI MVS Ukrainy. Kyiv, 2010. 20 p. [in Ukrainian].
14. Uliutina O.A. Administratyvno-pravovi zasady okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha ta pryrodokorystuvannia: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07. Nats. un-t bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Kyiv, 2011. 19 p. [in Ukrainian].
15. Nesterenko N.M. Administratyvno-pravovi zasady realizatsii ekolohichnoi funktsii derzhavy: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07. Nats. un-t bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Kyiv, 2011. 20 p. [in Ukrainian].
16. Moskalenko S.I. Administratyvno-pravove rehuliuвання v sferi ekolohichnoi bezpeky: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07. Klasych. pryvat. un-t. Zaporizhzhia, 2011. 20 p. [in Ukrainian].
17. Shcherbyna Ye.M. Administratyvna vidpovidalnist za porushennia derzhavnykh standartiv, norm i pravyl u sferi blahoustroiu naselenykh punktiv: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07. Mizhnar. un-t biznesu ta prava. Kherson, 2012. 20 p. [in Ukrainian].

18. Stotska L.A. Orhanizatsiino-pravovi osnovy vzaiemodii pravookhoronnykh orhaniv i derzhavnoi ekolohichnoi inspektsii u sferi protyidii pravoporushenniam u haluzi ekolohii: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07. Nats. un-t bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Kyiv, 2013. 21 p. [in Ukrainian].
19. Smirnova O.Ie. Zakhyst prav pryrodokorystuvachiv sudamy administratyvnoi yustytsii: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07. Nats. un-t bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Kyiv, 2013. 21 p. [in Ukrainian].
20. Petrova I.H. Administratyvna vidpovidalnist yurydychnykh osib u sferi okhorony ta vykorystannia pryrodnykh resursiv: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07. Nats. un-t bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Kyiv, 2014. 20 p. [in Ukrainian].
21. Prudnyk S.V. Administratyvno-pravovi zasoby zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky v Ukraini: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.07. Donets. yuryd. in-t MVS Ukrainy. Kryvyi Rih, 2018. 16 p. [in Ukrainian].
22. Ustinova I.I. Ekoloho-mistobudivne obgruntuvannia staloho rozvytku urbanizovanykh terytorii Ukrainy: avtoref. dys. ... kand. arkhvit.: 18.00.04. Kyiv. nats. un-t bud-va i arkhvit. K., 2005. 19 p. [in Ukrainian].
23. Popova Yu. M. Formuvannia mekhanizmu zabezpechennia staloho rozvytku mista: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.05. Poltav. nats. tekhn. un-t im. Yu. Kondratiuka. Poltava, 2011. 19 p. [in Ukrainian].
24. Ishchenko H.H. Mekhanizmy derzhavnogo rehuliuвання pryrodno-tekhnohennoi bezpeky velykykh mist: avtoref. dys. ... kand. nauk z derzh. upr.: 25.00.02. Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy. Kyiv, 2009. 20 p. [in Ukrainian].
25. Pro ekolohichnu vidpovidalnist za poperedzhennia ta likvidatsiiu naslidkiv zavdanoi navkolyshnomu seredovyschchu shkody: Dyrektyva 2004/35/IeS Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady vid 21.04.2004. *Ofitsiinyi visnyk Yevropeiskoho Soiuzu*. 2004. L143. P. 56 [in Ukrainian].
26. Jiang M. Ecological Safety Research [An electronic resource]. URL: <http://www.iesco-iesco.org/Writable/Resource/books/b-pdf/research-zh.pdf>
27. Kirin R.S. Pravove zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky mista. Administratyvno-terytorialni vs ekonomichno-prostorovi kordony rehioniv: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Kyiv, 19-20 bereznia 2020 r.). Kyiv: KNEU, 2020. 568 p. [in Ukrainian].

Received 27.06.2020

R.S. Kirin

State Organization "V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of NAS of Ukraine", Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0089-4086

SPECIFIC FEATURES OF LEGAL RESPONSIBILITY FOR VIOLATION OF LEGISLATION IN THE SPHERE OF ENVIRONMENTAL SAFETY OF THE CITY

This article about the analysis of the features of legal liability for violation of legislation in the field of environmental safety of the city. It was revealed that the prescriptions of environmental and urban planning legislation establishing legal responsibility have a low level of correspondence with the prescriptions of administrative and criminal legislation.

It has been substantiated that the considered acts of subjects in the composition of criminal and administrative offenses against the environment affect directly or indirectly the state of the city's ecological safety, the consequences of which can vary according to the following indicators: in time; in space; in a circle of objects of influence; in a circle of subjects of influence; quantity and cost; quality; the presence of a causal link between the unlawful act of the identified subject and the fact of causing harm.

It is proposed to consider as the most optimal strategy for the development of large cities according to the criteria of environmental safety, firstly, the analysis of options for the development of a particular environmental situation in the city, secondly, making weighted environmental decisions that would minimize deficiencies in management and, thirdly, analysis of the new urban ecological situation and a new adjustment of management decisions.

It has been established that the general scheme of the causal relationship of an environmental offense "action – result" has variability, which can manifest itself in the form of links of the form: "environmentally dangerous actions – potential threat to an object", "potential threat – a real threat to an object", "real threat – a dangerous state object", "dangerous state – causing environmental harm". The implementation of the link at the level of "harm – legal responsibility" is also accompanied by certain features: "harm – compensation for harm", "harm – environmental insurance", "harm – environmental prevention".

Keywords: legal responsibility, environmental safety, city, offenses, environment, environmental monitoring.